

Με την ευκαιρία της έκθεσης

**«Ο ΟΛΥΜΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΙΤΟΧΩΡΟ ΣΤΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ»**

**Το Λιτόχωρο επί... χάρτου (Β')**

**στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώ να**

**γράφει ο**

**Σωτήριος Δ. Μασταγκάς**

Χάρη στην εξέλιξη της τεχνολογίας, τα τελευταία χρόνια κυκλοφορούν οι ψηφιακοί (ή αλλιώς ηλεκτρονικοί) χάρτες με δυνατότητες εντοπισμού της γεωγραφικής θέσεως (ή στίγματος) ενός τόπου από δορυφόρους. Η λειτουργία των χαρτών αυτών βασίζεται στο GPS (Global Positioning System = Παγκόσμιο Σύστημα Δορυφορικού Εντοπισμού). Αναντίρρητα όμως μια πλοήγηση στον ωραίο κόσμο των συμβατικών χαρτών της περιόδου της Τουρκοκρατίας, προσθέτει γνώσεις για το Λιτόχωρο και αποκαλύπτει πτυχές της λιτοχωρίτικης ιστοριογνώσιας που οφείλονται στην πλούσια και πολύμορφη τεκμηρίωση. Η αποτύπωση του Λιτοχώρου σε παλιούς χάρτες αντανakλά αυτό που πράγματι ήταν και αντικατοπτρίζει το αντικειμενικό και πλήρες πρόσωπό του.

Ο χάρτης απεικονίζει την επιφάνεια της γης ή κάποιο τμήμα της. Είναι μια οπτική απεικόνιση της περιοχής και των σχέσεων μεταξύ στοιχείων αυτής. Οι χάρτες είναι πολύ χρήσιμοι στον άνθρωπο γιατί με βάση αυτούς επιτυγχάνεται ο προσανατολισμός, ο εντοπισμός θέσεως σε μια γεωγραφική περιοχή, ο σχεδιασμός μεγάλων τεχνικών και στρατιωτικών έργων κλπ. Η χαρτογράφηση σχετίζεται στενά με την επιστήμη της Γεωγραφίας, αφού οι χάρτες είναι ένα από τα κυριότερα μέσα παρουσίασης και μελέτης των γεωγραφικών δεδομένων, περιλαμβάνοντας ένα σύνολο προσδιορισμένων μελετών, τεχνικών, ακόμη και καλλιτεχνικών εργασιών.

Το κίνητρο για τη συγγραφή της παρούσης εργασίας έδωσε η έκθεση χαρτών με τίτλο «Η ελληνική χαρτογραφική πορεία προς τη Μακεδονία, 1871-1912», που πραγματοποιήθηκε από τις 14 Οκτωβρίου έως τις 9 Νοεμβρίου 2011 στη Θεσσαλονίκη και συνδιοργανώθηκε από το Εθνικό Κέντρο Χαρτών και Χαρτογραφικής Κληρονομιάς (Εθνική Χαρτοθήκη) με τη Φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης (Φ.Α.Α.Θ.). Οι χάρτες που παρουσιάστηκαν ανήκουν σε συλλογές του Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τράπεζας, της Εθνικής Χαρτοθήκης, του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, σε συλλογές ιδιωτών και από ελεύθερα διαθέσιμες πηγές στο διαδίκτυο. Η έκθεση συμπληρώθηκε βιβλιογραφικά από τους διοργανωτές με ένα καλαισθητό λεύκωμα, όπου, εκτός από χαρακτηριστικούς χάρτες, αναγράφεται με επιστημονικό τρόπο το κεφάλαιο της ιστορίας της χαρτογραφίας που αφορά τη Μακεδονία, εκείνης του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου.

Ο κύριος ρόλος, η δυναμική και η εμβέλεια της χαρτογραφικής πορείας συνοψίζονται ως

εξής: Οι ιδέες και η έννοια της εθνικής ολοκλήρωσης (δηλ. η Μεγάλη Ιδέα) συγκεκριμενοποιήθηκαν στο νεοελληνικό κράτος με πιο μεθοδικό και συστηματικό τρόπο και εκφράστηκαν στα μέσα του 19ου αιώνα, καλλιεργήθηκαν και ολοκληρώθηκαν ως κυρίαρχες στην ελληνική κοινωνία και εκτός από τα προφανή εθνικά ιδεολογικά συμφραζόμενα, περιείχαν και σαφείς γεωγραφικές αναφορές. Οι γεωγραφικές αυτές αναφορές θεωρούσαν επιβεβλημένη την επέκταση της Ελλάδος, αποκτώντας την καθοριστική εποπτική τους μορφή στις χαρτογραφικές απεικονίσεις, δηλαδή τους χάρτες!

Η αποτύπωση του Λιτοχώρου σε χάρτες των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας τεκμηριώνει τη γεωγραφική του θέση, την πληθυσμιακή εξέλιξη, την οικονομική ευμάρεια και κυρίως το ιστορικό παρελθόν του. Οι χάρτες:

1. H. Kiepert, Carte de l' Epire et de la Thessalie, D. Reimer, Berlin, 1871 (διορθωμένη έκδοση 1880). Ο Heinrich Kiepert καταλαμβάνει περίοπτη θέση για τα ελληνικά χαρτογραφικά πράγματα. Το 1871 εξέδωσε τον σημαντικό δίφυλλο Χάρτη της Θεσσαλίας και Ηπείρου, ο οποίος αναθεωρήθηκε και επανεκδόθηκε το 1880, με αναφορές στις ελληνοτουρκικές συνοριακές προτάσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου (1878). Το Λιτόχωρο υπάρχει ως «Litochori» ενώ υπάρχει και ο «H. Theodoros (Scala de Litochori)».
2. H. Kiepert, Carte de l' Epire et de la Thessalie, D. Reimer, Berlin, 1897. Ο χάρτης επανεκδόθηκε το 1897, έτος του ατυχούς πολέμου, με τη χάραξη της νέας συνοριακής γραμμής που επέβαλε η συνθήκη της Κωνσταντινούπολης. Το Λιτόχωρο υπάρχει ως «Litochori» ενώ υπάρχει και ο «H. Theodoros (Scala de Litochori)».
3. H. Keipert, Ethnographische Übersicht des Europäischen Orients, Reimer, Berlin, 1876. Ο Heinrich Kiepert, ως διευθυντής του τοπογραφικού τμήματος της πρωσικής στατιστικής υπηρεσίας, ταξίδεψε στη Μικρά Ασία, την Ελλάδα και σε άλλες περιοχές της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Αποτέλεσμα των ταξιδιών αυτών είναι ο εθνογραφικός χάρτης της Ευρωπαϊκής Ανατολής του 1876. Το Λιτόχωρο αναφέρεται ως «Litochori».
4. «Θεσσαλία», Γενικόν Επιτελείον 1878, 1:420.000. Με τίτλο Γενικόν Επιτελείον 1878, εκδόθηκε η απόρρητη ελληνική επιτελική σειρά φύλλων χάρτη, με την απεικόνιση των βόρειων περιοχών, εκτός της τότε ελληνικής επικράτειας. Το Λιτόχωρο αποτυπώνεται ως «Λιτόχωρον».
5. Χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδος, 1:300.000, Καισαροβασιλικό Στρατιωτικό Γεωγραφικό Ινστιτούτο, Βιέννη, 1884. Ο 11-φυλλος χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδος τυπώθηκε στο σύγχρονο και ιδιαίτερα προηγμένο την εποχή εκείνη Ινστιτούτο της Βιέννης. Στο ελληνικό φύλλο χάρτη (Θεσσαλονίκη - Λάρισα) της σειράς 1:300.000, 1884, το Λιτόχωρο αποτυπώνεται ως «Λιτοχώριον», ενώ υπάρχουν ακόμη η «Σκάλα» και ο «Άγιος Θεόδωρος». Στο αυστριακό φύλλο χάρτη (Θεσσαλονίκη - Λάρισα) της σειράς 1:300.000, 1879, το Λιτόχωρο αποτυπώνεται ως «Litochori» και υπάρχουν ακόμη η «Scala» και ο «H. Theodoros». Στο αντίστοιχο οθωμανικό φύλλο χάρτη υπάρχει πλήρης αποτύπωση του Λιτοχώρου.
6. Πίναξ (σσ. χάρτης) της Μεσημβρινής Ηπείρου και της Θεσσαλίας, εκπονηθείς υπό Μιχαήλ Θ. Χρυσόχοου, εν Αθήναις, 1884. Ο χάρτης είναι πολύ λεπτομερειακός και έχει χρήσιμες πληροφορίες για την περιοχή. Υπάρχει λοιπόν το «Λιτόχωρον», η «Πίμπλεια», ο «Στόλος» και τα ποτάμια «Μαυρονέρι, Χελιοπόταμον και Ενιπεύς».
7. Χάρτης διοικητικός του εδάφους, των βιλαετιών Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου, Κοσσυφοπεδίου, αρχές 20ου αιώνα. Το Λιτόχωρο αναφέρεται ως «Λιτόχωρον».
8. Οθωμανικός χάρτης του Θερμαϊκού Κόλπου, περίπου 1900.
9. Οθωμανικός χάρτης του βιλαετίου Θεσσαλονίκης. Και στις δύο περιπτώσεις

αποτυπώνεται το Λιτόχωρο.

10. Γενικός Χάρτης (Generalkarte), σε κλίμακα 1:200.000, της τρίτης αυστριακής χαρτογράφησης, Βιέννη, 1889. Στη Βιέννη εκδόθηκε η μνημειώδης σειρά των 282 φύλλων του επιτελικού αυστριακού Γενικού Χάρτη, που κάλυπτε έναν ευρύτατο γεωγραφικό χώρο της κεντρικής και νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η σημερινή ελληνική επικράτεια καλύπτεται από δεκαεννιά φύλλα της σειράς. Υπάρχει πλήρης αποτύπωση του Λιτοχώρου.

11. Encyclopaedia Britannica, 1876. Στον τόμο με τους χάρτες της διάσημης 36τομης Εγκυκλοπαίδειας και στο συμπλήρωμα του 1903, το Λιτόχωρο αποτυπώνεται ως «Litochori».

12. Υδρογραφική Υπηρεσία Ναυτικού, Golfes de Salonique et de Cassadre, Παρίσι 1893. Στο χάρτη του κόλπου της Θεσσαλονίκης υπάρχει το «Litochori» και ο «Agios Theodoros».

13. Χάρτης Ιλλυρίας και Ηπείρου προς διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων, υπό Θ. Χρυσόχου, Αθήνα, 1897. Στις αναλυτικές πληροφορίες του υπάρχουν το «Λιτόχωρον», η «Σκάλα Στόλος» και ο «Άγιος Θεόδωρος (Σκάλα Λιτοχώρου)».

14. Carte des Ecoles chretiennes de la Macedoine, πριν το 1902. Η περιοχή της Πιερίας αναφέρεται ως «KAZA KATERINA» και το Λιτόχωρο ως «Litochoron».

15. Λάρισα. Ελασσών. Κατερίνη, υπό Μ. Χρυσόχου, Αθήνα, 1902. Ο καλαισθητός αυτός χάρτης που φέρει τον τίτλο Κόλπος Θερμαϊκός ή Θεσσαλονίκης, εκδόθηκε για σχολική χρήση και φέρει τις αποτυπώσεις «Λιτόχωρον», «Άγιος Θεόδωρος» και «Πίμπλεια».

16. Ι. Δ. Νεράντζης, «Νοτιοανατολική Ευρώπη», Γεωγραφικός Άτλας προς χρήσιν των εν τοις ελληνικοίς σχολείοις, Λειψία 1909. Το Λιτόχωρο αναφέρεται ως «Λιτοχώρι».

17. 40ο 40ο Λάρισα, 1:200.000, Κ. Κοντογόνης, Αθήνα 1910. Λίγο πριν από τους βαλκανικούς πολέμους έγιναν ελληνικές ανατυπώσεις φύλλων της Generalkarte περιοχών ελληνικού ενδιαφέροντος, από ιδιωτικούς εκδοτικούς οίκους των Αθηνών, όπως του Γ. και Κ. Κοντογόνη. Στο φύλλο του χάρτη της Λάρισας αποτυπώνεται το Λιτόχωρο και η περιοχή «Λιτόχωρον», «Σκάλα Λιτοχώρου», «Άγιοι Θεόδωροι (Σκάλα Λιτοχώρου)», «Καλύβια Σαρακατσαναίων», «Τοπόλια».

18. Carte des Balkans (Theatre de la Guerre), στο Le Petit Journal, πριν το 1912. Στον όμορφο αυτόν χάρτη υπάρχει το «Litochoron».

19. Χάρτης του Βαλκανικού Πολέμου, 1:3.500.000, Β. Παπαχρυσάνθου, Αθήνα.

Αποτυπώνεται το «Λιτοχώρι».

20. Ethnographische Karte der Balkanhalbinsel, J. Cvijic, 1913. Ο εθνογραφικός χάρτης των Βαλκανίων συντάχθηκε βάσει των παρατηρήσεων του Σέρβου Γεωλόγου J. Cvijic, των ετών 1904 και 1905. Υπάρχει το «Litochoron» και ο «Agios Theodoros (Scala Litochori)».

21. H. Kiepert, Generalkarte des Sudost-Europaoschen Halbinsel, 1:1.500.000, Berlin, 1914. Στον υπερμεγέθη χάρτη που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της νοτιοανατολικής Ευρώπης, το Λιτόχωρο υπάρχει ως «Litochoron».

22. M. Kurz, χάρτης του Ολύμπου, Βιέννη, 1916. Στον χάρτη του Kurz αποτυπώνεται το «Litochoron», «Scala Litochoron» και η «Topolia».

Σε μια κοινωνία βασισμένη στη γνώση, την πληροφορία και την επικοινωνία, η αποτύπωση και απεικόνιση του Λιτοχώρου σε χάρτες αναδεικνύει την ιστορική και πολιτιστική του διάσταση, συμβάλλοντας έτσι στην προβολή και διάδοση της εκπαιδευτικής και κοινωνικής του προσφοράς. Η παραπάνω αναφορά και έρευνα ασφαλώς και δεν είναι εξαντλητική και πλήρως ολοκληρωμένη όσον αφορά την αποτύπωση του Λιτοχώρου σε χάρτες των τελευταίων δεκαετιών της Τουρκοκρατίας (τέλη του 19ου, αρχές του 20ου αιώνα).

Υπάρχουν και άλλοι χάρτες που, για αντικειμενικούς λόγους, δεν ερευνήθηκαν. Όμως,

προσεγγίζοντας το κοντινό σχετικά παρελθόν της κωμόπολης, είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά και τον ρόλο που φαίνεται ότι κατείχε στην ευρύτερη περιοχή της Πιερίας και της Μακεδονίας. Ρόλο σημαντικό.

### ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Φύλλα χάρτη Βόρειας Ελλάδας. Η πρώτη απεικόνιση, τέλη 19ου-αρχές 20ου αι., επιμ. Ε. Λιβιεράτος, Θεσσαλονίκη 2003, Εθνική Χαρτοθήκη.
2. Χαρτογραφώντας τη Μακεδονία, επιμ. Ι. Μιχαηλίδης, Ε. Λιβιεράτος, Θεσσαλονίκη 2004, Εθνική Χαρτοθήκη.
3. 1871-1912. Η ελληνική χαρτογραφική πορεία προς τη Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 2011, Φιλόπτωχος Αδελφότης Ανδρών Θεσσαλονίκης και Εθνική Χαρτοθήκη.